कक्षीवान् दैर्घतमसः।पवमानः सोमः। जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

शिशुर्न जातोऽव चक्रदद्वने स्वर्१र्यद्वाज्यरुषः सिषासति।

दिवो रेतसा सचते पयोवृधा तमीमहे सुमती शर्म सप्रथः॥ ९.०७४.०१

शिशुर्न जातः- उद्भूतो वत्स इव । वने- वननीये भाजने प्रतीके । अव चक्रदत्- अशब्दयत् । यत्- यदा । वाजी- गतिमान् । अरुषः- रोचमानः । स्वः- स्वर्गम् । सिषासति- संभक्तुमिच्छति तदा । दिवः- नभसश्चिदाकाशस्य वा । पयोवृधा- गोसारवर्धकेनोदकेन चिद्रश्मिसाराख्यज्ञानवर्धकेन मूलशक्त्युदकेन वा । सचते- पृथिवीं शरीरं वा सङ्गमयति । तम्- अमुं रसम् । सप्रथः- पृथुतरम् । शर्म- मङ्गळम् । सुमती- शोभनमत्या । ईमहे- याचामहे ॥१॥

दिवो यः स्कम्भो धरुणः स्वातत आपूर्णो अंशुः पर्येति विश्वतः।

सेमे मही रोदसी यक्षदावृता समीचीने दाधार समिषः कविः॥ ९.०७४.०२

यः । दिवः- चित्ताकाशस्य । स्कम्भः- स्तम्भयिता । धरुणः- धारकः । स्वाततः- सुविस्तृतः । आपूर्णः- संपूर्णः । अंशुः- सोमः । विश्वतः- सर्वतः । पर्येति- परिगच्छति । सः । समीचीने- सङ्गते । इमे । मही- महत्यौ । रोदसी- द्यावापृथिव्यौ । आवृता- आवृत्य । यक्षत्- यजतु । कविः- क्रान्तदर्शी सन् । इषः- सदिच्छाः । सं दाधार- सम्यक् धृतवान् ॥२॥

महि प्सरः सुकृतं सोम्यं मधूर्वी गव्यूतिरदितेर्ऋतं यते।

ईशे यो वृष्टेरित उस्रियो वृषापां नेता य इतऊतिर्ऋग्मियः॥ ९.०७४.०३

ऋतं यते- सत्यं प्रति गच्छते। सुकृतम्- सुष्ठु रचिता। सोम्यम्- रसमयी। मधु- माधुरी। महि- महती। प्सरः- अनुभूतिरस्ति। प्सा भक्षणे। अदितेः- अखण्डप्रकृतेः। उर्वी- विस्तृता। गव्यूतिः- ज्ञानानुभूतिरस्ति। इतः- इमं लोकं प्रत्यापतन्त्याः। वृष्टेः- वर्षायाः। ईशे- ईशनाय। यः- यो भवति सः। उस्रियः- चिद्रश्मिहितः। अपाम्- मूलशक्तिधाराणाम्। वृषा- वर्षकः। नेता। यः। इत ऊतिः- यज्ञगन्ता। ऋग्मियः- ऋक्पूजितः ॥३॥

आत्मन्वन्नभो दुह्यते घृतं पय ऋतस्य नाभिरमृतं वि जायते।

समीचीनाः सुदानवः प्रीणन्ति तं नरो हितमव मेहन्ति पेरवः॥ ९.०७४.०४

आत्मवन्नभः- अध्यात्माकाशात्। चिदाकाशादित्यर्थः। घृतम्- दीप्तिः। पयः- ज्ञानम्। दुह्यते। ऋतस्य- सत्यस्य। नाभिः- नाभिभूतः सोमः। अमृतम्- अमरणधर्मा। वि जायते- विशेषेण उद्भूतः। समीचीनाः- सङ्गताः। सुदानवः- शोभनदायकाः। नरः- उपासकाः। पेरवः- रक्षकाः। पा रक्षणे। तम्- सोमम्। प्रीणन्ति- प्रीणयन्ति। हितम्- क्षेमम्। अव मेहन्ति- वर्षन्ति च ॥४॥

अरावीदंशुः सचमान ऊर्मिणा देवाव्यं मनुषे पिन्वति त्वचम्।

दधाति गर्भमदितेरुपस्थ आ येन तोकं च तनयं च धामहे॥ ९.०७४.०५

अंशुः- रसः। ऊर्मिणा- माधुर्योर्मिणा। सचमानः- सङ्गतः सन्। अरावीत्- अशब्दयत्। मनुषे- मनुष्याय। देवाव्यम्- तेजोरक्षकम्। त्वचम्- रूपम्। पिन्वति- क्षरति ददातीति भावः। अदितेरुपस्थे- अखण्डप्रकृत्या मुख्यस्थाने। आ- आभिमुख्येन। येन। तोकं च तनयं च- धर्मसन्तानम्। धामहे- धरिष्यामः। तं गर्भं दधाति ॥५॥

सहस्रधारेऽव ता असश्चतस्तृतीये सन्तु रजसि प्रजावतीः।

चतस्रो नाभो निहिता अवो दिवो हविर्भरन्त्यमृतं घृतश्चुतः॥ ९.०७४.०६

सहस्रधारे- अनन्तधारे। तृतीये रजसि- त्रिणाके। याः। प्रजावतीः- तन्तुवर्धक्यः। असश्चतः- असङ्गता जीवजलधाराः सन्ति। ताः। अव सन्तु- अधस्तात् पतन्तु। निहिताः- अन्तर्हिताः। चतस्रो नाभः- चत्वारः सोमरश्मयः। दिवः- चिदाकाशात्। अवः- अवस्तात् पतन्तु। घृतश्चुतः- दीप्तिस्त्रावकाः। अमृतम्- अमृतस्वरूपम्। हविः- हव्यम्। भरन्तु- आहरन्तु ॥६॥

श्वेतं रूपं कृणुते यत्सिषासति सोमो मीढ्वाँ असुरो वेद भूमनः।

धिया शमी सचते सेमभि प्रवद्दिवस्कवन्धमव दर्षदुद्रिणम्॥ ९.०७४.०७

यत्- यदा। सिषासति- दैवीं संपदं संभक्तुमिच्छति तदा। सोमः- रसः। मीढ्वान्- आनन्दकरः। असुरः- प्राणदः। श्वेतं रूपम्- शुभ्रं शुद्धं रूपम्। कृणुते- कुरुते। भूमनः- अखण्डम्। वेद- जानाति। शमी- शमयुक्तः। धिया- चित्तधारणया। प्रवत्- प्रकृष्टानि। सचते- सङ्गच्छते। उद्रिणम्- जीवोदकवन्तम्। दिवस्कवन्धम्- मेघोपलक्षितजडम्। अवदर्षत्- जीवोदकप्रवाहार्थमवदारयति ॥७॥

अध श्वेतं कलशं गोभिरक्तं कार्ष्मन्ना वाज्यक्रमीत्ससवान्।

आ हिन्विरे मनसा देवयन्तः कक्षीवते शतहिमाय गोनाम्॥ ९.०७४.०८

अध- अथ। गोभिरक्तम्- चिद्रश्मिभिः संपृक्तम्। कार्ष्मन् कलशम्- काष्ठभाजनं प्रतीकम्। वाजी- शोभनगतिः सोमो रसः। ससवान्- स्वमेव संभक्तुमिच्छन्। अक्रमीत्- क्रान्तवान्। गोनां कक्षीवते- विद्याकक्षायुक्तायोपासकाय। शतहिमाय- दीर्घायुषे। मनसा देवयन्तः- ध्यानेन दीप्तिकामाः। आ- आभिमुख्येन। हिन्विरे- प्रेरितवन्तः ॥८॥

अद्भिः सोम पपृचानस्य ते रसोऽव्यो वारं वि पवमान धावति।

स मृज्यमानः कविभिर्मदिन्तम स्वदस्वेन्द्राय पवमान पीतये॥ ९.०७४.०९

पवमान सोम। अद्भिः- जीवोदकधाराभिः। पपृचानस्य- संपृच्यमानस्य। ते- तव। रसः। अव्यो वारम्- सरणशीलरसस्य स्वस्थान एव रक्षाकरमुपलब्धिस्थानमित्यर्थः। रसव्यञ्जकम्। रसस्य प्रवेशस्थानम्। रसतत्त्वस्य सुलभतया अवगमसाधनभूतम्। रसार्थयाचनसाधनभूतम्। रसक्रियम्। रसावाप्तिसाधनभूतम्। रसावरणम्। रससंभक्तारम्। रसवर्धकम्। वरणीयं प्रतीकम्। वि धावति- विशेषेण सरति। कविभिः- क्रान्तदर्शिभिः। सः- असौ रसः। मृज्यमानः- शोधितः। मदिन्तमः- अतिशयेन तर्पको भवति। तादृशस्त्वम्। पवमान- पुनान। इन्द्राय पीतये- इन्द्रस्यानुभूतये। स्वदस्व- मधुरो भव ॥९॥